

Bartók István

Egy dialógusforma az oktatásban: a katekétikus módszer

Példák a magyar régiség praeceptum-irodalmából

A katekétikus irodalom tartalmát tekintve szoros értelemben az alapvető hitelvek megismerését célzó tanításokat jelenti. Tanulmányomban a kifejezést módszertani jelentésében használom: az elsajátítandó anyagot kérdés-felelet formában feldolgozó eljárás megnevezéseként. A módszer tágabban értelmezve nemcsak a hittani tudnivalók, hanem bármiféle ismeretek világos, áttekinthető rendszerezése dialogikus keretben. Az ókori eredetű, a középkorban virágzó és a kora újkorban is továbbélő párbeszédese előadás megfelelt a memória-központú didaktikai felfogásnak, mnemotechnikai eszközként elősegítette az anyag emlékezetbe vésését. A pedagógia történetében Comenius módszerének elterjedését tartják alapvető fordulatként, aminek eredményként az ismeretek mechanikus betanulása helyett előtérbe kerül a szemlélet formálása, az összefüggések felismerése.

Hogy az igazság megismerhető-e a kérdések és feleletek láncolatából, számos filozófiai kérdést vet fel, szerteágazó fejtegetésekre csábítva a kutatókat. Jó példa a problémák elmélyült vizsgálatára Oláh Szabolcs tanulmánya, aki Luther kérdés-feleletre épülő tanítási elképzeléseit Gadamer és Jauss alapján taglalja, részben vitatkozva is az idézett tekintélyekkel. Kiemeli, hogy Jauss számára a katekétikus módszer nem is valódi dialógus: „a kérdés és a válasz funkciótörténetében a katekézis azért tölthette be a negatív példa szerepét, mert a kommunikációnak ebből a pszeudodialógikus szituációjából hiányzik a más általi önmegértés hermeneutikai követelménye”.¹

A továbbiakban lemondok a hermeneutikai és az antropológiai távlatokról, és egy lényegesen egyszerűbb, ámde a 16–17. századi oktatási viszonyokra jellemző megfigyelést említek. A régiség magyar szerkesztésű elméleti kézikönyvei sok esetben éppen az anyag feldolgozásának tekintetében térnek el a klasszikus vagy kortárs példától: a mintául vett folyamatos szöveget kérdés-felelet formájában adják elő. Összehasonlítva a kétféle megoldást világossá válik a hazai felhasználásra szánt kiadások célja: az eredetinel

¹ OLÁH Szabolcs, *A hittapasztalat hozzáférhetősége a nyelv retorikai teljesítményében: A kérdés és válasz funkciója Luther katekétikus módszerében = Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*, szerk. BEDNANICS Gábor, BENGI László, KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Osiris, 2000, 487–500, 488.

áttekinthetőbben, könnyebben megjegyezhető módon tálalják az anyagot. Az európai poétikai, logikai és teológiai irodalom hazai recepciójából hozok példákat a katekétikus feldolgozásra, megvilágítani igyekezvén a kompendiumok szerkesztőinek szándékát.

1567-ben Kolozsváron jelent meg Heltai Gáspár nyomdájában Károlyi Péter poétikaként elhíresült prozódiai kézikönyve.² Megoldásának egyediségét érzékeltetendő érdemes idézni a poétikai alapfogalmak – Poëtica, Poësis, Poëma, Poëta – meghatározásának forrásaiból, és ehhez a grammatikai irodalomra kell vetnünk egy-két pillantást. A régiségben ugyanis számolnunk kell a grammatika és a poëtika átfedéseivel. A prozódiai, verstani, sőt műfajelméleti ismereteket igen sokáig a grammatikák tárgyaltak. Az európai praeceptumirodalomban a vonatkozó tudnivalók eredete Diomedes 4. századi grammatikus *Ars grammatica* címen öröklődött munkája. A 15. század végétől sokszor kinyomtatták.³ A legáltalánosabb fogalmak között a szerző a *poetica*, a *poema* és a *poesis* mibenlétét határozza meg. Definícióit a tárgyat érintő kézikönyvek évszázadokon keresztül visszhangozzák.

Magyarországi vonatkozású prozódiai összefoglaló elsőként az erdélyi szász Johann Honter grammatikájában jelent meg. A könyvecske Honter krakkói tartózkodása során, 1530-ban látott napvilágot. Az első kiadásból példány nem maradt fenn, tartalmára a későbbi redakciókból lehet következtetni. Népszerűségét mutatja, hogy 1530 és 1577 között összesen 24 meglévő és feltételezhető kiadását tartja számon a kutatás Krakóban (17) és Brassóban (7). Az utóbbiakból egyetlen teljes példány ismert, az 1567. évi.⁴ Honter az említett fogalmak meghatározásában csaknem szó szerint követi Diomedest.

Az ősforrás hatása Károlyi Péter munkájában is felfedezhető. Közvetlen mintáiról Károlyi maga nyilatkozik az ajánlásban.⁵ Egyetérthetünk Bán Imrével, aki így ír: „[...] Károlyi Vidát, Scaligert, Micyllust és »praesertim« Gualtherust

² KÁROLYI Péter, *Institutio de syllabarum et carminum ratione ex optimorum grammaticorum prolixioribus praeceptis in breve compendium, iuventutis causa, contracta*, Kolozsvár, 1567 (RMNY 236).

³ Első ismert kiadásai: Velence, Nicolaus Jenson, 1475; Ferrara, 1475–1480 k. Legutóbbi kiadása: Turnhout: Brepols, 2010.

⁴ Honter grammatikájáról részletesen: BARTÓK István, „Poëtica est...”: *Johann Honter latin grammatikájának irodalomelméleti vonatkozásai*, Irodalomtörténeti Közlemények, 117 (2013), 123–141.

⁵ A poétikai tanulmányok szükségességéről szólva: „Viderunt hoc multi praestantes viri, ideoque de Poëtica conscriptos libellos discentibus relinquerunt, Horatius, Hieronymus Vidas, Iulius Scaliger, Micyllus, & plurimi alii, quorum omnium studium laude dignissimum est. Ex horum illustrium virorum, ac praesertim Gualtheri libris, iuventutis causa superioribus mensibus vulgaria quaedam praecepta bono studio conscripsi, & meis auditoribus proposui, ut hac quoque in parte pro mea tenuitate studia eorum iuvarem.” KÁROLYI, *i. m.*, A3v–A4r.

említi bevezetésében. Nyugodtan megállapíthatjuk, hogy ez utóbbi »főleg« nagyjából kizárólagosságot jelent. Károlyi művét Rudolphus Gualtherus: *De syllabarum et carminum ratione libri duo* c. művéből kompilálta.”⁶

Valóban igen szembetűnő a hasonlóság a svájci teológus, Rudolf Walther kompendiumával. A kolozsvári kiadvány címében, terjedelmében, szerkezetében ehhez hasonlít a legjobban, gyakoriak a szó szerinti átvételek. Walther a korábban idézett szerzők által tárgyalt három fogalom – *poetica*, *poema*, *poesis* – mellett a poéta mibenlétét is tisztázza. Károlyi ebben is követi. A leglényegesebb formai eltérés, hogy az anyagot kérdés-felelet formában dolgozza fel. A törekvés a könnyebb megjegyezhetőségre nemcsak ebben a változtatásban mutatkozik meg, hanem szorosán összefügg a tartalom egyszerűsítésével is. (A következőkben részletezendő egyezéseket és különbségeket a *Függelék* 1. és 2. táblázatában foglalom össze.)

A *poetica* és a *poesis* meghatározása lényegében megegyezik az elődökével, a *poema* és a *poeta* definíciójában viszont Károlyi rövidíti Walther szövegét, ezáltal a leglényegesebb mozzanatokra összpontosít. Közvetlen mintájától átveszi a példát, mely szerint a *poema*, a teljes mű egy részlete olyan, mint amikor Homérosz egész munkájából kiragadjuk a fegyverek és a táborok leírását. Utal arra is, hogy az írók nem mindig veszik figyelembe ezt a különbséget. Ugyanakkor elhagyja Walther magyarázatát, aki a dialektikusokra hivatkozva a rész és az egész vagy a faj és a nem viszonyával szemlélteti a különbséget.

Károlyi a négy poétikai alapfogalom közül a legjobban a költő meghatározását egyszerűsíti. Walther árnyalt megfogalmazásában nem azok szolgálnak rá a költő névre, akik egy s más verssorokat szereznek, és azokat a megismert és megtanult módon rakják össze, hanem azok, akiknek mondandója előadásra érdemes, azt jól átgondolják és a megfelelő versmértékbe öntik, az olvasók hasznára és gyönyörűségére. Az európai poétikákat belengő „dulce et utile” a *poetica*, a költészet definíciója után itt másodszor is megjelenik.

Károlyi a *poetica* meghatározásában az évszázados hagyományt követve együtt említi a hasznot és a gyönyörködtetést, a poétát jellemezve azonban beéri annyival, hogy a költő – Bán Imre fordításában –, „a tárgy alapos megfontolásával kitalált vagy igaz, de hasznos dolgokat a metrikus beszéd módszerével (*metrico orationis genere*) ír meg”.⁷ Ebben az esetben csak a hasznot emeli ki, nem ismétli meg a másik követelményt, a gyönyörködtetést.

Ajánlásában elmondja a szokásos közhelyet, mely szerint ahogy a többi tudomány esetében, ugyanígy a tárgyalt szakterületen is három dolog szükséges:

⁶ BÁN Imre, *Károlyi Péter poétikája*, Irodalomtörténeti Közlemények, 74 (1970), 560–565, 563.

⁷ Uő, *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971 (Irodalomtörténeti Füzetek, 72), 11–12.

a természetes adottság, a mesterségbeli ismeretek és a gyakorlás. Mert ahogy a föld sem lesz termékeny a maga természetétől, csak akkor, ha hozzájárul a csíráképes vetőmag, valamint a földművelő szakértelme és tapasztalata, ugyanígy a természettől adott alkalmasság sem elegendő a mesterség szabályai és a gyakorlás nélkül.⁸

Ezt a gondolatot erősíti a költő meghatározásánál, amikor a verstani ismeretek elsajátítására helyezi a hangsúlyt. A poétikai irodalom horatiusi közhelyét a zürichi teológus közvetlen követője, a kolozsvári *tanár* – 1566–68-ban a kolozsvári latin iskola rektora – a *poeta* definíciójában már nem vette át. Ez összhangban áll a könyvecske céljával, a szabályok minél egyszerűbb megtanulásával, amit a kérdésekre és feleletekre bontás is hivatott elősegíteni. Károlyi Péter formai megoldásából következtethetünk a hazai szükségletekre. Feltételezhetjük, hogy forrásainak átdolgozásával mintegy átmenetet kívánt teremteni a későbbi, magasabb szintű, esetleg külföldi tanulmányokhoz.

Talán nem véletlen, hogy szűk másfél évszázaddal később a *költő* Gyöngyösi István fogalmazza meg teoretikusan is használás és gyönyörködtetés egységét a *Porábúl megéledett Főnix* utószavában.⁹ A verselés szabályait gépiesen alkalmazó, pusztán a valóság visszaadására, a hasznosságra törekvő versfaragóval szemben ő „leleményes toldalékoknak közbenvetésével”, az előadottak „nagyobb ékességére és kedvesebb voltára nézve” pályázik az olvasók tetszésére is.¹⁰

Tovább lépve egy évszázaddal, a rámizmus és a puritanizmus hazai hatásának dokumentumaiból is hozhatunk példákat a katekétikus módszerre. A váradi, majd debreceni kollégium professzora, Martonfalvi Tóth György több művében is alkalmazza ezt az eljárást.

Első latin nyelvű logikai munkája, a terjedelmes Ramus-kommentár először Utrechtben jelent meg, ottani tanulmányai idején, 1658-ban,¹¹ majd 1664-ben Debrecenben.¹² 700 lapnál hosszabban tárgyalja Ramus dialektikáját. A régebbi szakirodalom is szükségesnek tartotta megemlíteni módszerét, ha nem is mindig elismerőleg.

⁸ „Sicut igitur in reliquis disciplinarum generibus, ita in hoc quoque studio tria ego necessaria esse constituo, Naturam, artem & exercitium. [...] Nam ut non satis est agrum esse suapte natura foecundum, nisi semen quoque idoneum & agricolae solertia ac peritia accedat, ita naturae promptitudinem sine arte & exercitio mancam esse oportet.” KÁROLYI, *i. m.*, A2v–A3r.

⁹ GYÖNGYÖSI István, *Porábúl megéledett Főnix*, kiad., jegyz. JANKOVICS József és NYERGES Judit, Budapest, Balassi, 1999, 274–299.

¹⁰ Károlyi poétikájáról részletesebben: BARTÓK István, *A tanár és a költő: Károlyi Péter és Gyöngyösi István Szolgálatomat ajánlom a 60 éves Jankovics Józsefnek*, szerk. CSÁSZTVAY Tünde, NYERGES Judit, Budapest, Balassi–MTA Irodalomtudományi Intézet, 2009, 30–34.

¹¹ MARTONFALVI György, *Petri Rami Dialecticae libri duo*, Utrecht, 1658 (RMK III. 2021).

¹² Debrecen, 1664 (RMNY 3146).

Tóth Béla megállapítása szerint: „Mondanivalója külső felépítésében is eltér Martonfalvi Ramustól. Míg ugyanis amaz kerüli a dramatizálást s folyamatos értekező formában adja elő mondanivalóját, szerzőnk kérdésekre, feleletekre bontja az anyagot, vagyis visszatér a korábbi skolasztikus, katekizáló módszerhez, s ezzel gondolkodásra nevelés helyett mechanikus memorizálássá teszi a tudnivalók elsajátítását.”¹³ Makkai László viszont hasznosnak tartja az eljárást: „[Martonfalvi] Ramus szövegét nemcsak bőséges magyarázatokkal kíséri, hanem annak eredeti folyamatos értekező formáját kátészerűen kérdésekre és feleletekre tagolva pedagógiailag használhatóbbá teszi”.¹⁴

A Ramus-kommentárral együtt hagyta el a debreceni nyomdát Martonfalvi másik latin nyelvű logikai műve, az *Examen logicum*.¹⁵ A munka Keckermann, Vendelinus, Bisterfeld és „némely mások” tanításait vizsgálja. Célja – amint azt a szerző a bevezetőben előadja –, hogy a felsorolt logikusok tanainak helytelen-ségét megmutassa, és meggyőzze az olvasót a rámisták igazságáról. Martonfalvi előrebocsátja, hogy okfejtéseiben Amesius 363 logikai tézisére fog támaszkodni. Könyve 11 decasból áll, mindegyikben 10 kérdés szerepel. A kérdés általában az, hogy vajon helyes-e Keckermann (Vendelinus, Bisterfeld) valamely idézett állítása. Rögtön kiderül, hogy nem – és következnek az ellenvetések, illetve az ezekkel szemben támasztható ellenérvek cáfolatai. Tóth Béla ebben az esetben méltányolja Martonfalvi módszerét: „A könyv használhatóságát, pedagógiai értékét fokozta, hogy a decasokban felvetett kérdéseket a szerző egy betűrendes indexben szószerint megismétli a végén”.¹⁶

A puritanizmus legnagyobb hatású alakja Amesius (William Ames). Teológiájának összefoglalója a *Medulla Theologica* (Franecker, 1623). Az első könyv latin nyelvű kommentárjával Martonfalvi már 1660-ban készen volt, de az csak 10 évvel később jelent meg,¹⁷ a második könyv magyarázata újabb öt év múlva.¹⁸

¹³ TÓTH Béla, *Ramus hatása Debrecenben = Könyv és Könyvtár, XII.*, szerk. CSÜRY István, Debrecen, KLTE Könyvtára, 1979, 85–108, 92.

¹⁴ MAKKAI László, *Debrecen iskolájából ország iskolája (1660–1703) = A Debreceni Református Kollégium története*, főszerk. KOCSIS Elemér, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 43–65, 57.

¹⁵ MARTONFALVI György, *Examen logicum undecim decadibus absolutum*, Debrecen, 1664 (RMNY 3145).

¹⁶ TÓTH, *i. m.*, 94.

¹⁷ MARTONFALVI György, *Exegesis libri primi Medullae Amesianae, In qua quantum ad Fidei articulos attinet, [...] per quaestiones, objectiones, responsiones [...] explicatur*, Debrecen, 1670 (RMNY 1632).

¹⁸ UŐ, *Exegesis libri secundi Medullae Amesianae, In qua quantum ad observantiam, seu obedientiam erga Deum attinet [...] per quaestiones, objectiones, responsiones [...] explicatur*, Debrecen, 1675 (RMK II. 1354).

A párbeszédes formát Martonfalvi a puritánus hitelvek magyar nyelvű előadásában is alkalmazza. Amesius mellett egy másik szaktekintélyre, Vendelinusra (Markus Friedrich Wendelin) is támaszkodik. A *Tanétó és Czáfoló Theologia* előszavában „A’ Kegyes Olvasónak” félreérthetetlenül megmondja: „Nevezem e’ munkát [...] Amesius és Vendelinus szerint való Theologiának, mert amabban [a tanító teológiában] az Amesius Medulláját foglaltam-bé, (csak némelly consecrariomokat hagyván-ki, mellyeket a’ Czáfoló Theológiára kellett vinnem)”¹⁹

Az anyag feldolgozása kérdés-felelet formában az áttekinthetőséget szolgálja, és – akárcsak a többi hasonló, oktatási célú munkánál – együtt jár a kifejtés egyszerűsítésével. Előszavában Martonfalvi egyértelművé teszi munkája pedagógiai célját: könnyen megtanulható anyagot kíván adni tanítványai kezébe. „Magam-is compilálhattam volna talám valami Theológiát; de mostan e’ két igen hasznos és bé vött könyvek meg-világosításával akarék inkább tenéked [kegyes Olvasó] kedveskedni; noha némellyek mostan az Oskoláknak olyan könyveket commendálgatnak, mellyek nem meg-tanulásra, hanem csak meg-olvasásra irattattanak; holott azt kellene inkább kívánniok, hogy minden Scholákban egy-féle józan könnyen meg-tanulható könyvek tanéttatnának, az iffúság hadd hamarébb épülhetne.”²⁰

Az átalakítás a közlendő tartalmát nem érinti. (Lásd a *Függelék* 3. táblázatát!) A lényeg megértéséhez nem feltétlenül szükséges körülírások, idézetek, mellékes körülmények elmaradnak, így Martonfalvi forrásainál rövidebben, tömörebben adja vissza a mondanivalót. Ugyanakkor az is előfordul, hogy saját megfogalmazású rövid magyarázatot illeszt a szövegbe. A tanítás lényegére összpontosítva, azt áttekinthető módon, pontosan tolmácsolja. A munka ezzel a változtatással együtt is belefér a fordítás kategóriájába, ha azt nagyon tágan értelmezzük – márpedig ezt a korabeli szokások figyelembevételével bizvást megtehetjük. A kötethez írt üdvözlő versében Martonfalvi tanítványa, majd kollégája, Szilágyi Tönkö Márton a munka fordítás mivoltát dicséri, mivel mestere mintaképük tanításait „öltözteté szép magyar köntösben”.²¹ A dialógussá alakítás ebben az esetben a fordításirodalom történetéhez is szolgálhat adalékokkal, amennyiben fordítástechnikai módszernek is minősíthető.

Az idézett szerzőkről megállapíthatjuk, hogy – még ha netalán nem is rajzolódott volna ki számukra elég világosan a hermeneutikai és az antropológiai horizont – tankönyveikkel a maguk módján mégis csak hozzájárultak

¹⁹ Uő *Tanétó és Czáfoló Theologia, Mellyet Amesius és Vendelinus szerint írt azoknak kedvéért, a kik az igaz Theológiát, és Vallást, hamar kívánniák meg-tanúlni*, Debrecen, 1679 (RMK I. 1231, a4r).

²⁰ Uo., a4v–a5r.

²¹ Uo., b1v.

a hazai művelődés elősegítéséhez. Alkalmazkodtak az itthoni igényekhez, esetükben a kolozsvári és a debreceni diákokhoz. Ismertett eljárásuk kétségtelenül nem mindig számított a legkorszerűbb pedagógiai módszernek, de megfelelőnek bizonyult a tudnivalók könnyebb megértéséhez és megtanulásához. A felhozott példák alapján láthatjuk, hogy az elsajátítandó anyag kérdésekre és feleletekre bontását – tekintsük azt akár dialogikus, akár pszeudialogikus kommunikációs szituációnak – eredményesen alkalmazták a hazai oktatásban.

Függelék

1. táblázat. *Diomedes, Honter, Gualterus, Károlyi: Poetica, poema*

Diomedes (4. sz.)	Honter (1530–1577)	Gualterus (1542)	Károlyi (1567)
Poetica est fictae ueraeue narrationis congruenti rythmo ac pede composita metrica structura ad utilitatem uoluptatemque accommodata. Distat autem poetica a poemate et poesi, quod poetica ars ipsa intellegitur,	Poetica est fictae veraeque narrationis congruenti rythmo vel pede composita metrica structura, ad utilitatem voluptatemque accommodata. Et poetica quidem ars ipsa dicitur,	Poëtica igitur est (ut Diomedes definit) fictae veraeue narrationis congruenti rhythmo vel pede composita metrica structura, ad utilitatem voluptatemque accommodata.	Quid est Poëtica? Est, definitione Diomede, fictae aut verae narrationis congruente rhythmo vel pede composita metrica structura, ad utilitatem, voluptatemque accommodata.
poema autem pars operis, ut tragoedia,	poema pars operis, ut Andria,	Poëma vero eiusdem pars est, ut si ex toto Homeri opere vel armorum vel	Quid est Poëma? Est pars quaedam ex integro opere sumpta, ut si ex Homeri opere vel Armorum

Diomedes (4. sz.)	Honter (1530–1577)	Gualterus (1542)	Károlyi (1567)
		castrorum aut alterius cuiusdam rei descriptionem excerpas. Quare omnino ita haec duo inter se differunt, ut apud Dialecticos Totum a Partibus, aut Species a Genere differre docetur. Verum et haec differentia, ut et reliquae fere omnes, a Grammaticis confunditur, nec omnes in eam consentiunt..	vel Castrorum descriptionem excerpas. Hac tamen differentia non semper apud scriptores observatur.

2. táblázat. *Diomedes, Honter, Gualterus, Károlyi: Poesis, poeta*

Diomedes (4. sz.)	Honter (1530–1577)	Gualterus (1542)	Károlyi (1567)
poesis contextus et corpus totius operis effecti, ut Ilias Odyssea Aeneis.	Poesis autem corpus totius operis effecti ut Aeneis.	Poësis est totus poëtae liber, aut (si mavis) totum a poëta constructum opus, quale est Ilias tota, aut Odyssea, Aeneis, Metamorphosis aut tale quidpiam.	Quid est Poësis? Poësis proprie dicitur, opus totum a Poëta constructum, ut, Homeri Ilias, aut Odyssea, Virgilii Aeneis, Ovidii Metamorphosis.

Diomedes (4. sz.)	Honter (1530–1577)	Gualterus (1542)	Károlyi (1567)
		<p>Hinc autem huius studii professores aut artifices Poëtae dicebantur: non quidem ii, qui versum unum atque alterum componunt, aut eorundem compositionem cognitam et perspectam habent, sed qui iudiciores dignas et meditantur et in numeros redigunt cum utilitate et voluptate Lectorum.</p>	<p>Quid est Poëta?</p> <p>Est qui cum iudicio res utiles veras aut fictas metrico orationis genere conscribit, ut: Homerus, Virgilius, Hesiodus, Ovidius, Tibullus, Propertius, Horatius, Eobanus, Sabinus.</p>

3. táblázat. *Amesius, Martonfalvi: Theologia*

Amesius: <i>Medulla Theologica</i> (1623)	Martonfalvi György: <i>Tanétó és Czáfoló Theologia</i> (1679)
<p>Theologia est doctrina Deo vivendi. Joh. 6. 68. <i>Verba vitae aeternae</i>. Act. 5. 20. <i>Verba vitae hujus</i>. Rom. 6. 11. <i>Colligite vos vivere Deo</i>.</p>	<p>Mi a' Theologia?</p> <p>Olly tudomány, melly az Istennek tanít élni. Joh. 6. 68. <i>Uram örök életnek beszéde vagyon nálad</i>.</p> <p>Azért mondatik itt a' Theologia örök életnek beszédinek, mert a' ki a' szerint él, annak örök élete léssen.</p> <p>A' Theologiát miért mondod tudománynak?</p>

Amesius: <i>Medulla Theologica</i> (1623)	Martonfalvi György: <i>Tanító és Czáfoló Theologia</i> (1679)
<p>Doctrina vocatur, non quasi aliena hic esset intelligentiae, scientiae, sapientiae, artis, aut prudentiae appellatio; hoc enim quilibet accuratae disciplinae, & praecipue Theologiae insunt: sed quia haec disciplina non est ex natura, & indagine humana, (ut reliquae) sed ex revelatione & institutione divina, Isa. 51. 4. <i>Doctrina a me prodigit.</i> Matth. 21. 25. <i>E caelo quare ergo non credidistis ei?</i> Ioh. 9. 29. <i>Nos scimus Deum esse loquutum Mosi.</i> Gal. 1. 11. 12. <i>Euangelium non est secundum hominem. Neque enim ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per revelationem.</i> Ioh. 6. 45. Reliquarum artium principia, nobis innata, sensu, observatione, experientia & inductione possunt excoli, & ad perfectionem deduci: sed Theologiae principia solida, quae studio et industria possint ad perfectionem promoveri nobis non insunt a natura, Matth. 16. 17. <i>Caro et sanguis non detexit tibi.</i></p>	<p>Mert Istentől származott. Esa. 51. v. 4. <i>A' tudomány én tőlem megyen-ki, nem embertől.</i></p> <p>Matth. 16. 17. <i>A' test és a' vér tenéked azt nem fedezte-fel.</i></p>